

**VILNIAUS JĖZUITŲ KOLEGIJOS DIENORAŠTIS:
KASDIENYBĖS KRONIKA**

GERDA PUTNAITĖ

Vilniaus universiteto Knygotyros ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: gerda.putnaite@amb.lt

Vilniaus universitetas atliko reikšmingą vaidmenį Lietuvos visuomenės švietimo, mokslo ir kultūros gyvenime. Turtinga universiteto istorija prasidėjo tolimoje praeityje ir tęsiasi iki šių dienų – ji yra rašoma ir perrašoma iš naujo. Tai lemia apžvelgiamo objekto gelmė ir plotis, požiūrių įvairovė, todėl ypač svarbu išsaugoti ir padaryti prieinamus tyrimams šaltinius, kuriose užfiksuota Vilniaus universiteto ir tų, kas su juo susiję, praeitis. Vienas tokių istorinių šaltinių yra lotyniškas Vilniaus jėzuitų kolegijos dienoraščio rankraštis, rašytas 1710–1723 metais.

2005 metais pasirodė spausdintas *Dienoraščio* variantas¹, nors mintis publikuoti rankraštį jau buvo kilusi daugiau kaip prieš 20 metų. Tuomet Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus darbuotojos Nadežda Malinauskienė ir Birutė Žindžiūtė iššifravo lotynišką tekstą ir jį išvertė. Galimybė įgyvendinti sumanytą ir publikuoti *Vilniaus jėzuitų kolegijos dienoraštį* atsirado 1999 metais, kai buvo sumanyta leisti Vilniaus universiteto istorijos šaltinių seriją „Fontes Historiae Universitatis Vilmensis“. *Dienoraštis* tapo ne tik vienu iš šios serijos leidinių, bet progine Vilniaus universiteto 425-ųjų metinių knyga. Galutinį variantą spaudai parengė Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriaus darbuotoja Irena Katilienė.

Dienoraštis – tai ne pirmas publikuotas rankraštinis istorijos šaltinis, susijęs su Vilniaus jėzuitų kolegijos veikla. 1987 metais pasirodė *Vilniaus akademijos vizitatorių ir vyresniųjų nutarimai*, kur galima rasti duomenų apie lietuvių kalbos vartojimą, teatro veiklą ir vidinę drausmę, leidybą, cenzūrą, bibliotekos komplektavimą. Kitas

¹ *Vilniaus jėzuitų kolegijos dienoraštis*, 1710–1723 metai. Vilnius: Baltos lankos, 2005. XL, 680 p.

svarbus publikuotas dokumentas – mokslinių laipsnių teikimo knyga *Akademijos laurai* (1997), kurioje išvardyti asmenys, 1583–1781 metais apgynę daktaro, licenciatą, magistro ir bakalauro laipsnius. Tai tik dalis to, ką dar reikėtų publikuoti. Ne mažai svarbių ir vertingų rankraščių, nušviečiančių Vilniaus jėzuitų kolegijos veiklą, laukia savo progos tapti spaudos kūriniais, taip įgydami daugiau galimybių išlikti ir tapti prieinamais platesniam mokslininkų, tyrėjų sluoksniui, mokslinių interesų turinčiai visuomenės daliai. Vienas iš tokių dokumentų yra antroji dienoraščio dalis, apimanti 1752–1766 metus.

Aptariamoje knygoje spausdinamas *Vilniaus jėzuitų kolegijos dienoraštis* lotynų kalba ir jo vertimas į lietuvių kalbą. Eugenijos Ulčinitės įvardiniame straipsnyje rašoma, jog jėzuitų vienuolija ypač daug dėmesio teikė jėzuitų veiklos fiksavimui ir metinėms ataskaitoms, kurios buvo siunčiamos generaliniam vyriausiajam į Romą. Gali būti, kad tai buvo viena iš priežasčių, paskatinsusių jėzuitus kasdien pasižymėti svarbesnius tos dienos įvykius.

Kokie gi įvykiai patraukdavo Vilniaus jėzuitų kolegijos raštininkų (paleografinė rašto analizė rodo, kad jų galėjo būti šeši) dėmesį? Visų pirma, negalima nepastebėti, kad tam tikrose situacijose dienoraštyje būtinai būdavo minimi maistas ar gėrimai. Taip nutikdavę per šventes, laidotuves, minėtinomis dienomis, apsilankius svečiui, apsigynus tezes ir pan. arba be ypatingos progos, kai būdavo vaišingai nusiteikusių asmenų. Nepraleidžiama progos užfiksuoti ir maisto tiekimo šaltinių, kokybės ir kainos. Ji tapdavo aktuali, kai maistą tekdavo pirkti iš turgaus ar kito nepastovaus tiekėjo. Pailsėti ir pabendrauti kolegijos nariai dažniausiai vykdavo į Lukiškes, kur kartais praleisdavo ne vieną dieną. Rektoriaus malone rekreacija kartkartėmis būdavo suteikiama ir studentams.

Dienoraštyje atsispindi kai kurie akademinės veiklos aspektai: mokslinių laipsnių teikimas, egzaminų laikymas, tezių gynimas, disputai, akademijų (papildomo lavinimosi būrelių) veikla, teatriniai vaidinimai, deklamacijos ir šventiniai dialogai. Kai kurie iš čia paminėtų dalykų geriau atsispindėti kituose istoriniuose šaltiniuose, tačiau *Dienoraštyje* galima rasti papildomų duomenų, pavardžių, įvykio aplinkybių aprašymo.

Skaitinėjant kasdienes *Dienoraščio* įrašus matyti, kiek daug dėmesio buvo skiriama ryšiams su pasaulietine ir bažnytine valdžia palaikyti: būdavo organizuojami susitikimai su vyskupais, maršalkomis, vaivadomis, LDK įždininkais ir kitais pareigūnais. Jie būdavo kviečiami dalyvauti šventėse, Mišiose. Svarbų socialinį vaidmenį Vilniaus jėzuitų kolegija atliko likviduodama 1708–1710 metų maro ir bado, 1712 metų gaisro padarinius.

Visa tai rodo, kad kolegijos nariai nebuvo atsiriboję nuo išorinio pasaulio. Tai pasakytina ir apie bendravimą su jėzuitais iš kitų kolegijų bei kitų vienuolių nariais. Jie būdavo kviečiami skaityti pamokslų, dalyvauti šventėse, gynimuose. Svarbi vieta *Dienoraštyje* tenka Vilniaus jėzuitų kolegijos narių dvasinės, bažnytinės veiklos aprašymui: minimos dvasinės pratybos, Komunijos priėmimas, krikštynos, kas laikė Mišias, kas ir kokia kalba (lietuvių ar lenkų) sakė pamokslus. *Dienoraštis* yra vertingas šaltinis tiriant Lietuvos Bažnyčios ir kultūros istoriją, Vilniaus jėzuitų kolegijos vidinę tvarką, šios kolegijos indėlį į LDK kultūrą ir Vilniaus miesto istoriją.

Visa ši informacija *Dienoraštyje* pateikiama glaustai, nesileidžiant į asmeninius įvykio vertinimus, išsamesnį jo nupasakojimą. Vis dėlto net ir labai faktografiškai aprašant kasdienes kolegijos įvykius, praspūsta vienas kitas vertinimas, emocija, paminimos aplinkybės ir detalės, kurios leidžia susidaryti išsamesnį aprašomo įvykio vaizdą. Pavyzdžiui, 1710 metų 10-os dienos įrašė atskleista maro išsekintų žmonių kančia: „Šauksmai ir dejonės vargšų ir išbadėjusių, prie abiejų vartų dieną ir naktį duonos meldžiančių. Jų nepriteklių kiekvieną ir alkį kiekvieną dieną stengtasi palengvinti“. Paskaičius 1714 metų gegužės 27 dienos įrašą, galima sužinoti visą švedo Eriko Cedersteno atsivertimo iš liuteronų į katalikų tikėjimą priešistorę.

Išsamiau ir tiksliau *Vilniaus jėzuitų kolegijos dienoraščio* turinys išnagrinėtas jau minėtame klasikinės filologijos specialistės prof. habil. dr. Eugenijos Ulčinitės įvardiniame straipsnyje. Jame aptarti Lietuvos jėzuitų provincijos šaltiniai, dienoraštis kaip raštijos žanras, lietuviškumo apraiškos dienoraštyje ir jo politinis kontekstas.

Skaitytojui darbą su *Dienoraščiu* palengvina knygos informacinės priemonės, ypač asmenvardžių ir vietovardžių rodyklės. Detaliau aptariant informacines pagalbines priemones, teigiamai reikia vertinti tai, jog originalo tekste buvo sužymėta paginacija. Vis dėlto manytina, kad taip pat būtų buvę tikslinga puslapinėse antraštėse nurodyti datą. Tai būtų palengvinę nustatyti metus, kuriais aprašomi konkretūs įvykiai, *Dienoraštį* skaitant nenuosekliai.

Mokslinę knygos vertę didina Vilniaus jėzuitų kolegijos asmenų (1710–1723) sąrašas. Jame pateiktas asmens statusas, jo tuo laikotarpiu eitos pareigos, mirties metai, jei asmuo mirė aprašomuoju laikotarpiu. Gal būtų buvę visai naudinga parengti chronologinį svarbesnes pareigas, pavyzdžiui, ministro, viceministro, provincijolo kolegijoje ir/ar Akademijoje ėjusių asmenų sąrašą.

Teigiamai galima vertinti ir parengtą pagalbinį žodynelį, kuriame paaiškinti liturginiai, bažnytiniai ir specifiniai Jėzaus draugijos terminai. Jis labai pravartus susipažįstant su *Dienoraščio* tekstu.

Iš smulkmenų, užkliuvusių skaitant šią publikaciją, būtų galima minėti šias. Turinyje klaidingai nurodyti įvadinės dalies puslapiai. Neaišku, kodėl knygos rengėjai nusprendė atskirose knygos vietose sudėti lotyniškas ir lietuviškas santumpas, kodėl skiriasi lotyniškoji ir lietuviškoji knygos antraštė (pirmu atveju praleidžiamas žodis „Vilniaus“, bet įrašoma „Draugija“, o antru atveju sutrumpinamos lotyniškai išsamiai nurodytos *Dienoraščio* chronologinės ribos ir vietoj „Ab anno 1710 ad anni 1723 septembrem exclusive“, rašoma „1710–1723 metai“).

Knygos apipavidalinimu pasirūpino dailininkė Agnė Dautartienė-Krutulienė. Ir šis, ir ankstesni jos darbai pasižymi subtiliu meniškumu. Tų laikų dvasiai atkurti *Dienoraštyje* panaudoti Vilniaus akademijos spaustuvės leidinių ornametai. Vizualus *Dienoraščio* autentiškumas perteikiamas viršelyje įkomponuotais originalo fragmentais, ir faksimilinėmis rankraščinio teksto iliustracijomis. Visame leidinyje nuosekliai išlaikytas rudos ir juodos atspalvių kontrastas su šviesiais gelsvais tonais alsuoja kasdieniškumu, kurį pagyvina knygos viršelyje įpintas Vilniaus universiteto bibliotekos ir Baltų lankų pavadinimų mėlynas raidžių raštas. Paminėjimo vertas sprendimas atitraukti ne pirmą pastraipos eilutę, o atvirkščiai: iškeliant pirmąją eilutę į priekį, atkartojamas *Dienoraščio* originale pateikto teksto grafinis vaizdas.

Įteikta 2006 m. gruodžio mėn.